

gyűjtő: Káptalaj Olga
 Gyűjtés éve: 1997.

TART.

LELTÁRI JELENTÉS KÉZÍRATJÁRÓL:
 SZEMÉLYNEVEK SOMOGYBAI
 CIKKEK TANULMÁNYAIRÓL

6 lap

LOGIC

FÖLDRAJZI MUTATÓ: Káptalaj

SZAVAMUTATÓ: XXIII, 5

Kedves Orsi!

Mellékelten küldöm a két tanulmányt. A kályhás cikkben a szerkesztésben remélem nem kell változtatni és ugyanugy kifér minden. A cserépedényes cikkbe bejelöltem a helyeket. Két tábla esetében figyelembe kellene venni a méreteket is /knacsós illetve két fazék egymás mellett/. A cserépedényes cikknél úgy gondolom fele-fele arányban kellene fizetni, mivel Erzszi még a kályhás cikk stilizálásánál is segített, De az edényes cikk végülis nem sikerült volna ilyen jól nélküle! Ugy érzem a sok nehézkes fogalmazású mondatot sikerült alaposan leredukálni, bár bizonyára maradtak még aehezebben emészthető részek.

Nemsokára küldöm a javaslatokat a rövidítésekre is és készítem a viseletes tanulmányt, hamarosan nekiveselkedek.

Üdv

Knézy Judit
Knézy Judit

Bp. 2000.jan.25.

Azért késtem kissé, mert elkeveredett a cserépedényes cikk lemeze, de mire kijavítottam a gépen évő szöveget meglett, de akkor már minek!!!!

Lektori jelentés Knézy Judit: Szemeskályhák Somogyban c. tanulmányáról

Knézy Juditnak a történeti és néprajzi anyag széleskörű ismerete alapján megírt tanulmánya alapos és sokoldalú összefoglalását adja a fejezetben bemutatandó tárgykörnek. Külön érdeme a dolgozatnak a bőséges képválogatás, mely az előadottak minden lényeges elemét megvilágítja.

Mindazonáltal a tanulmány, különösen a számos, részletező tárgyleírás korántsem ígérkezik könnyű olvasmánynak a nem szakemberek számára, akik pedig vélhetően az olvasók többségét képezik majd. A leírások figyelemmel követését nagyban nehezíti az, hogy a szövegből hiányzanak a zárójelbe tett utalások azoknak a fejezetet kísérő képeknek a számára, amelyek ott láthatók a leírt objektumok; ezek pótlása elengedhetetlennek látszik.

Egyéb megjegyzéseim túlnyomórészt a fogalmazást érintik, amely néhol pontosításra, illetve csiszolásra szorul. Megjegyzéseimet, az oldalak sorrendjében, a következőkben közlöm.

3. lap, 1. bekezdés: A 2. mondatot másként kellene megfogalmazni. A "Kachel" szó elől törölni kellene a "die" névelőt, hiszen azt nem vettük át. Mivel pedig a magyar "kályha" szó nem görög, hanem német eredetű, a német szó pedig a latinból való, amelybe a görögből ment át, én egy ilyenféle fogalmazást ajánlanék: »A magyar "kályha" szó a német "Kachel" szóból származik, mely ugyan végső soron görög eredetű, de ami a szónak későbbi, 'kályhaszem, kályhacsempe' értelmét illeti, az már a német nyelvterületen alakult ki.«

3. lap, 3. bek.: Nem tudom, mire céloz a szerző, amikor a kárpát-medencei "királyi központok"-ról szól - tehát többes számban -, hiszen a 13. századtól mindinkább Buda lesz az egyetlen székváros, a 14. század elejétől pedig Buda elismerten főváros már.

3. lap, utolsó bek.: Úgy vélem jobb lenne a "nem jelent meg" kifejezést másra, szemléletesebbre cserélni, pl. "nem tudott eljutni", "nem kaphatott befogadást", érezteve, hogy ebben gazdasági okok játszottak közre.

Az ezen a lapon, az 1. képen szereplő alak inkább püspöknek látszik, mintsem lovagnak. Nem történt itt elrajzolás?

4. lap, 2. bek. 1. mondata túl zsúfolt. Ajánlanám két részre bontani: "A reneszánszban ... alig változott a kályha. Csupán lábakra ...".

Uo. a 6. mondat szerint a hálózatos csempék tapétamintát utánoznának. A "tapétaminta" megjelölés azonban, noha a modern idők embere számára szemléletesnek tűnik, a tárgyalt minták keletkezésénél jóval későbbi, jelenkori szakkifejezés. Mivel pedig a legkorábbi papírtapéta csak a 16. századból mutatható ki, de magyarországi alkalmazása csupán a múlt századból, a jelen összefüggésben nem ajánlható a kifejezés használata. Minthogy a 16. századi, reneszánsz kályhák "tapétamintái" brokátoknak és azokhoz

hasonló mintázatú bőrmunkáknak a hatását tükrözik, itt a "brokátminta" kifejezést ajánlanám, mely az iparművészet-történetben az ún. "tapétamintával" azonos értelemben használatos.

4. lap, 3. bek.: Be kellene szűrni az első mondatba, a "betelepülő habánok" elé: "16. századtól", mivel lehetséges, hogy az olvasók egy része ezt nem tudja.

5. lap, az alfejezet címe: Megítélésem szerint a kályhának nem a "háztípusok" kialakulásában volt szerepe, hanem a paraszti lakás alakulásában. A "karrier" szó szerintem kirí a szövegből, különösen, hogy a szónak a köznyelvben van némi pejoratív zöngéje. Talán "sikeres előretörése" állhatna helyette vagy más hasonló, semlegesebb csengésű szó vagy szókapcsolat.

5. lap, 1. bek., 1. mondat: Úgy vélem, nem azt kellene mondani, hogy a "kályha megjelenése ... egyidejű a kéthelyiséges ... lakóház létejöttével", hanem vagy pusztán utalni a Népi Építészet fejezetben kifejtettekre, vagy esetleg lényegében némileg megismételve az azokba foglaltakat, azt mondani, hogy a Kárpát-medence központi területein élő parasztság azzal, hogy amint áttért a két helyiséges, szoba-konyhás lakóház létesítésére, kályhát állított a szobába, létrehozta a füsttelenített lakóhelyiséget. Egyébként az egész bekezdést jó lenne összehangolni az Építkezés fejezet megfelelő szakaszával.

8. lap, 1. bek. vége: A "régészek által ... magyarnak tartott" helyett szerintem szebb lenne "régészek megállapítása szerint ... magyarnak tartható" vagy "ítélhető", "véelhető".

Uo. a bek. utolsó mondatába jó lenne a jobbágyházak kályháira az "egyszerű" jelző helyett vagy mellé a tárgyformát valamiképp szemléltető jelzőt találni.

19. lap, alulról 6-5. sorban szerintem felesleges kétszer említeni a "habánt", elég lenne: "ahol az ún. győri, azaz habán edényt ...".

20. lap: Utánanézett-e a szerző, hogy Tinava nevű község valóban létezett-e Morvaországban? A rendelkezésemre álló térképeken ilyen nevű helység nem fordul elő. Nem egykori elírás lehet-e a helységnév Trnava, azaz Nagyszombat helyett, ez ugyanis a szlovákok által régtől fogva használt elnevezés a városra. Egyébként az említett személynév is lehet szlovák.

20. lap, 13. kép: Nem szabadna ezt az szerény díszítményt "életfa hatású"-nak mondani. Amióta Komoróczy Géza jeles cikkében megírta, hogy az életfa a 20. század nagy misztifikációja (Egy termékenység szimbólum Mezopotámiában. Jegyzetek az "életfa" kérdéséhez. (Ethn. 1976), magam tartózkodom a kifejezéstől és ezt ajánlom a szerzőnek is, nehogy támpontot adjunk téves képzelgéseknek.

21. lap, 2. bek., utolsó előtti mondat: Noha a magyar régészeknél általánosult az "égetett agyag" kifejezés a cseréptárgyakra, amely egykor a német szakirodalom nyomán honosodott meg nálunk - lévén, hogy a német nyelvben nincs külön kifejezés a cserépfélére -, egy magyar néprajzi

kiadványban erre nincsen szükség, nyugodtan lehet a szóban forgó negatívot cserépből valónak mondani.

21. lap, 3. bek., 2. mondat: A mondat nehézkes, nehezen érthető. Talán jobb lenne "vályú alakú, majd sima csempék, legutóbb ... dísszel" vagy hasonló más, kissé oldottabb fogalmazás.

22. lap, 2. bek., utolsó mondat: A "meizeni" máz vélhetőleg "meisseneni"; utána kellene nézni és a népi elvezést idézőjelbe téve, zárójelben megadni az eredeti nevet.

25. lap, 1. bek.: A cserénfai "többször publikált" felvétel említésénél hivatkozni kellene legalább egy olyan közlésére (első vagy bár újabb, de közismert kiadványban található), amelyet a nem szakember érdeklődő megtalálhat. Megjegyzem, ilyen utalás az Építészet fejezetben sem található a cserénfai felvétel említésekor.

26. lap, 1. bek.: Az "életfaszerű" mintához lásd a 13. képaláíráshoz tett megjegyzést. Lehetne "virágos fa", "csúcsán kivirágzó fa", "virágban kicsúcsosodó fa" vagy hasonló.

29. lap, 21. kép: A vélhetően 19. századi, késői - bár, sajnos, akárcsak több más képen látható objektum, megközelítő datálás nélküli - buzsáki "kályhacímer" esetében ajánlanám más szóval felcserélni a hasonlításul említett "tollforgót". Nem csupán azért javallom ezt, mert a tollforgó divatja már a 18. század elejére leáldozott, Apor Péter is úgy emlegeti, mint egykor volt viselettartozékot, hanem mert az iskolázatlanabb olvasó esetleg nem talál hozzá értelmezést, különösen, hogy az Értelmező Kéziszótár is "sisakon, csákón szép madártollból készült tollforgónak" magyarázza. Nem lehetne például olyan ismertebb testékszerre hivatkozni mint a gyöngyös melltű vagy esetleg a pityke?

29. lap, 2. bek.: A "Malonyay ..." kezdetű mondat nem megfelelően fogalmazott, hiszen nem magát az eredeti szobát, hanem annak rajzát közli a kötet. Ilyenféle átfogalmazást ajánlanék: "Malonyay ... kötetében egy csökölyi szobáról közölt színes rajzon".

Uo., utolsó mondat: A "több ízben nyomtatásban is látott" kályhának legalább egyik közlésére hivatkozni kellene.

32. lap: A csökölyi Gát utcabeli házról írva, a szerző hivatkozik az Építkezés fejezetre, de ott nem találtam megfelelő említésre.

A következő mondatban 1843-as évszámú csempék fűzérdíszét a szerző "korabeli copf stílus"-nak határozza meg, holott korstílusként a "copf" megjelöléssel illetett ausztriai és magyarországi kora klasszicizmusról csupán a 18. század második felében lehet beszélni. Az ilyen jellegű stíluselemeket 1843-ban már legfeljebb megkésett copf stílusként lehet csak említeni és nem korabeliként.

Uo. a lap alulról 4. sorában: A "pont ez alatt" szerintem kissé köznapias, hiszen az "ez alatt" ugyanazt fejezi ki.

34. lap, 6. sor: A "tollforgóhoz" lásd a 21. kép aláírásához említetteket.

34. lap: A buzsáki tájház hátsó szobája kályhájának leírása számomra nem eléggé világos, holott a 24. képen közlésre is kerül. Mit jelent az "egyetlen szemekből álló sor"?

35. lap, 25. kép: Szerintem az aláírást egyszerűsíteni lehetne, pl.: "Kályha tetejére való, zöldmázás talpon álló, tarkamázás kakas, Bálványosról".

35. lap, 2. bek., 2. mondat: Alighanem kimaradt a "cselédlakásokat tartalmazó" mondatrész után a "ház" szó, mert így értelmetlen a mondat. Egyébként talán egyszerűsíteni is lehetne a mondat elejét, ha az "egykor cselédlakásokat tartalmazó ház" helyett "egykori cselédház" állna.

37. lap, 2-3. mondat: Talán elég lenne csak a polgárokról írni, hogy őket a mondott kályhatípus "érkelte", míg a parasztnál ezt a szót mással lehetne behelyettesíteni, pl. "megelégedtek".

37. lap, 1. bek., utolsó mondat: Itt megítélésem szerint az "alkatrészek" helyett jobb lenne "elemeket" mondani.

38. lap, 2. bek., 3. sor: A kályhapártázat nem lehet "bástyafokra emlékeztető", mivel a bástyafok a bástyamellvéd fogazatszerűen kialakított pártázata kimagasló elemeinek a neve, így inkább "bástyafokos kialakítású", esetleg "bástyafokokat idéző" pártázatról kellene szólni.

38. lap, 2. bek., utolsó előtti mondat: Úgy vélem kissé sántít a hasonlat, ha "napkorongra" emlékeztet egy *sokszirmú, margarétaszzerű* minta. Nem inkább "sugárzó napot" kellene itt mondani?

Uo. utolsó mondat: A "tollforgó"-hoz lásd a 21. kép aláírásáról írottakat.

39. lap, 1. mondat: Az egy töből kiterülő virágkompozíció már a gótikában is megvan, pl. sodronyzománcos lemezeken a Suki Benedek-féle kelyhen (Esztergom, Kincstár), mely az 1430-as évek második felében készült.

39. lap, 1. bek., utolsóelőtti mondat: Talán másként kellene fogalmazni, mert kissé furcsán hangzik, hogy a díszeket "felülírták ... aláfestésekkel".

Uo. utolsó mondat: Az "archaikusnak" nem ellentéte a "mozgékony" (helyesebben: "mozgalmas"), hiszen az archaikus elemek közt is vannak ilyenek, pl. némely forgórózsa, én inkább azt mondanám a második helyen, hogy "újabb típusú, mozgalmasabb".

Uo., 2. bek., 1. mondat: A "tapétaminta" kifejezés nem megfelelő voltárol lásd a 4. lappal kapcsolatban írottakat.

Uo., 2. bek., utolsó mondat: A 32. lappal kapcsolatban tett megjegyzésemnek megfelelően, azt ajánlanám, hogy itt a mondat első fele következőképp módosuljon: "későbbi stílusorszakok mintái is megjelentek, több-kevesebb késéssel ...".

Általánosságban el kell mondani még, hogy a dolgozat nyelvi szempontból átnézésre szorul. Gondosan át kell tekinteni például az igeidők használatát, mert ebben a szerző helyenként következtelen. A 4. lap 4. bekezdése 1. mondatában jelen és múlt időt használ a szerző, a

következőben jövőt, a 3. mondatban jelen és múlt időt, majd a bekezdés a továbbiakban múlt időben folytatódik.

Néhol elmaradt az alany és az állítmány egyeztetése. Pl. 39. lap 2. bekezdése 3. mondata: "A ... kályhatető ... kályhák tetején jelentek meg." Uo. 3. bek. 1. mondat: "Az alul ... formájú kályhák ... ritkábban bukkantak fel, inkább ... vidékeken gyakoribb."

Előfordul, hogy számnév után többesszámot alkalmaz a szerző. Pl. 33. lap 2. bekezdése 2. mondata: "A talapzatot vagy kettő vagy másfél sor ... csempék fedik", hozzátéve, hogy itt az egyeztetési hibát még tetézi is a napjainkban bosszantóan terjedő hiba, a "két" számnév helyett "kettő" alkalmazása. További példa a számnév utáni többesszámra a 38. lap két alsó sora: "hat ... szirmokból álló virág".

Át kellene nézni a központosítást is, mert ez sok helyen hiányos. P. 6. lap 1. bekezdése 3. mondatában: "Majdnem általános ..., hogy a kályha mögötti falba ... mélyedést vájtak a "vaklikat", ..." Itt a "vájtak" után vesszőt kellene tenni. A 35. lap 2. sorában az "amely" előtt maradt el a vessző, a 37. lap 2. bekezdése 1. mondatában pedig az "illetve" előtt.

Akad téves névelőhasználat is, így a 7. lap 4. sorában: »az "dóri" kályhával«, a 36. lap 1. sorában: "Az 1932-ben".

A szavak egybe- vagy különírása nem egységes a szövegben. A 20. oldalon egyik mondatban helyesen "fehéredényes" szerepel, míg a következőben hibásan "fehér edényes". A 25. kép aláírásában is egymást követi a helytelen "zöld mázas" és a szabályos "tarkamázás".

37. lap, 1. sor: A "tympanon" szó írásmódja elavult, a ma elfogadott: "timpanon".

...Ajánlatos lenne a köznapi szóhasználatból való szavak behelyettesítése is. Ilyen a "cakkozott", azaz csipkézett, a "girland", azaz füzér, a "drapp", "krém", azaz világos vagy sötét okkersárga".

Úgy vélem, jó lenne a népi szavakat végig idézőjelbe tenni, így például a 22. lap alján a "gömbölű" vagy ugyanitt a 14. kép aláírásában és egyebütt is a "sparhet" szót, a 35. lap 1. bekezdése végén a "tik"-ot.

A fenti észrevételek figyelembevételével Knézy Judit tanulmányát közzlésre javasolom.

Budapest, 1999. dec. 10.

Dr. K. Csilléry Klára